

popa

BIBLIOTECA
"ORIZONTUL"

MAURICE MAETERLINCK

Caii savanți
din Elberfeld

22

EDITURA
"EMINESCU"
SOC. AN.
BUCUREȘTI/TR. PARLAMENTULUI. 2.

Prețul 3 Lei

6

ORZOVY

1877

1877

22

EMINENT

1877

59
M14

Maurice Maeterlinck

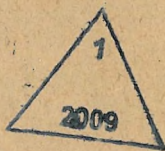
Caii savanți din Elberfeld

— TRADUCERE —

Editura Soc. Anon. „EMINESCU“
Institut de Arte Grafice, Editura și Librarie
BUCUREȘTI, Str. Parlamentului No. 2
1922

11-4935

Biblioteca Județeană
— CLUJ —

573.265

I

„Der Kluge“ Hans știe a citi și socoti

Voiu rezuma mai întâi, cât mai scurt cu putință, faptele cari trebuiesc cunoscute spre a se putea mai bine pricepe miraculoasa întâmplare cu căiu dela Eberfeld, amintind pentru amănunte cartea remarcabilă a lui Karl Krall: *Denkende Tiere*, publicată la Leipzig în 1912.

Acum vreo 20 de ani trăia la Berlin un bătrân mizantrop anume Wilhelm von Osten. Era un mic rentier maniac pe care-l urmărea o idee fixă: inteligența animalelor. Se apucă să facă educația unui cal și obținuu rezultate foarte nesigure. Dar în 1900 cumpără un cal rusesc, care sub numele de *Hans*, căruia i se adăugă îndată epitetul homeric de *Kluge* (deștent) trebuia să răstoarne toată psihologia noastră animală și să ridice probleme cari sunt printre cele mai neașteptate și mai pasionante pe cari le va fi întâlnit omul până astăzi.

Mulțumită lui von Osten, a cărui răbdare, deși s'ar fi putut crede altfel, nu era de loc îngerească, ci părea mai curând o îndârjire nebună, progresele calului fură rezezi și extraordinare. „După ce,—precum rezumă foarte bine dr. Ed. Claparède, profesor la Universitatea din Geneva, în excelenta monografie pe care o consacră cailor din Eberfeld—după ce l'a familiarizat cu diverse-

le noțiuni curente ca: drept, stâng, sus, jos, etc.— a trecut la lecții de calcul prin metoda intuitivă. Hans era adus în fața unei mese pe care erau puse mai multe obiecte. Von Osten, în genunchi, alături de Hans, pronunța numerele corespunzătoare, silindu-l în același timp să dea din copită de atâtea ori câte obiecte erau pe masă. Apoi obiectele fură înlocuite cu cifre scrise pe o tabelă neagră. Rezultatele fură surprinzătoare. Calul fu în stare nu numai să numere (adică să bată din copită numărul cerut), dar să facă el însuși adevărate socoteli, să deslege mici probleme.

„Dar Hans știa nu numai să socotească ci să și citească, era muzicant, deosebea acordurile armonioase de cele disonante. Avea deasemenea o memorie nemaipomenită: putea să indice data fiecărei zile din săptămâna în curs. Cu alte cuvinte putea să facă tot ceea ce face un școlar bun de 14 ani“.

II

Savantul Pfungst contra savantului Hans

Zvonul acestor curioase experiențe se răspândi pe dată și vizitatorii veniră grămadă în curtea cea mică a lui von Osten, unde studia ciudatul elev. Ziarele se amestecară și ele, polemici vii se iscară între cei cari credeau în realitatea fenomenului și cei cari vedeau aci o nerușinată șarlatanie. O comisie științifică, cea dintâi, fu numită în 1904, alcătuită din profesorii de psihologie și fiziologie, un director al grădinei zoologice, un director de circ, veterinari și ofițeri de cavalerie. Nu se descoperi nimic bănuitor, dar nu se dete

nici o explicație fenomenului. O a doua comisie fu numită, care prenumăra printre membrii ei pe Oskar Pfungst, elev al laboratorului de psihologie din Berlin. Pfungst, după numeroase experiențe, scrisese un raport voluminos și greoi, în care susținea că acel cal nu era înzestrat cu nici o inteligență, nu recunoștea nici literile, nici cifrele nu știa nici să socotească, nici să numere, ci era supus doar semnelor imperceptibile infinite-simale și inconștiente ale stăpânului său.

În opinia publică se simțea un fel de ușurare, la închiderea unei minuni care amenința să turbure mica cireadă satisfăcută a adevărilor primite. În zadar se împotrivi bietul von Osten, nimeni nu-l mai asculta, cazul se judecase. De la acea lovitură a oficialității nici nu se mai ridică, se făcu de răsul tuturor aceluia pe cari la început îi uimise și muri amărât și stingher la 29 Iunie 1909, în vârstă de 71 ani.

III

Muhamed și Zarif

Dar un elev rămase, pe care nu-l zdruncinase, înfrângerea generală. Un bogat industriș din Eberfeld, Krall, se interesase într'adevăr foarte mult de lucrările lui von Osten și în ultimii ani ai vieții bătrânului urmărise cu pasiune și adeseori condusesse educația calului-minune.

Von Osten îi lăsă moștenire pe *Kluze Hans*, pe de altă parte Krall cumpăraseră doi cai arabi, Muhamed și Zarif, ale căror isprăvi întrecură în curând pe ale primului cal. Chestiunea reveni

la ordinea zilei, evenimentele deveniră energice și hotărâtoare și adversarii miracolului, în locul unui bătrân obosit, maniac, cam năzuos și dezarmat, găsiră în fața lor un om tânăr, zelos, dotat cu un remarcabil instinct științific, învățat și în stare să se apere.

Metoda lui de educație diferă de altfel cu totul de cea a lui von Osten. Lucru ciudat: în adâncul sufletului cam sălbatec și destul de bizar al bătrânului amator de cai, se ivise, încetul cu încetul, împotriva elevului său patruped, un fel de ură. Simțea voința bănuitoare și mândră a calului ridicându-se împotriva voinței sale, cu o încăpățănare pe care o numea drăcească. Ei se încruntau ca doi vrășmași și lecțiile luau uneori înfățișarea unei lupte tragice și ascunse în care sufletul dobitocului se răzvrătea împotriva îndrăznelei omenesti.

Krall, dimpotrivă, își adoră elevii; și iubirea de care aceștia se simt înconjuțați i-a umanizat, dacă se poate spune astfel. Nu mai au nici una din acele mișcări de neîncredere speriată care arată dintr'odată la calul cel mai bine dresat, spaima atavică față de om.

El le vorbește mult, cu dragoste, cum ar vorbi un tată copiilor — și are impresia ciudată că într'adevăr caii ascultă și înțeleg tot ceea ce spune. Dacă pare că nu pricep o lămurire sau o demonstrație, el reîncepe, descompune, o spune în alt chip de zece ori la rând, cu o răbdare de mamă. Astfel că progresele fură cu mult mai repezi și mai uimitoare decât acele ale bătrânului Hans. În mai puțin de două săptămâni Muhamed executa corect mici adunări și mici scăderi elementare. Învățase să deosebească zecimile de unități, lovind, pentru unele cu piciorul drept,

pentru celelalte cu piciorul stâng. Cunoștea semnele + și —. Patru zile mai târziu începea înmulțirea și împărțirea. După câteva luni știa să extragă rădăcinile pătrate și cubice; și puțin după aceea învățase a ceti, slujindu-se de alfabetul convențional ticluit de Krall. Acest alfabet pare, la început, destul de complicat. Dar se poate închipui oare altul mai bun? Bietul cal, aproape fără glas, nu se putea exprima decât într'un singur fel: cu copita lui stângăce care n'a fost creată pentru a traduce o gândire. A fost deci nevoie de un alfabet special, fiecare literă fiind desemnată cu un anumit număr de lovituri cu piciorul drept sau cu piciorul stâng. Iată alfabetul, așa cum e prezentat vizitatorilor la Elberfeld, spre a putea urmări operațiile calului.

	1	2	3	4	5	6
10	E	N	R	S	M	C
20	A	H	L	T	A	CH
30	I	O	G	W	J	SCH
40	O	B	F	K	Q	
50	U	V	Z	P	U	
60	EI	AU	EU	X	Q	

Pentru a indica, bună-oară, litera E, calul va lovi odată cu piciorul stâng și odată cu piciorul drept; pentru litera L, trei lovituri cu piciorul stâng și două cu piciorul drept și așa mai departe.

Alfabetul acesta este atât de bine întipărit în memoria cailor, că nu se înșală niciodată și dau atât de repede cu una sau cealaltă din copite, ca la început e foarte greu să-i urmărești.

Muhamed și Zarif — căci progresele lui Zarif erau paralele cu ale conșcolarului deși pare ceva mai puțin dotat din punctul de vedere al matematicelor superioare — Muhamed și Zarif reproduc astfel cuvintele pronunțate de față cu ei, descifrează numele vizitatorilor, răspund la întrebările ce li se pun și fac adesea mici observații, mici gândiri personale și spontane, de care vom vorbi mai târziu. Și-au creat o ortografie cu totul fantezistă ca fonetică, la care țin morțiș și care face adesea destul de dificilă cetirea scrierilor. Socotind cea mai mare parte din vocale nefolositoare, se slujesc aproape numai de consoane; astfel Zucker, bunăoară, devine Zkr, Pferd, Pfrt sau Frt, etc.

Nu voi expune aci în amănunte celelalte dovezi de inteligență, multiple și variate, ale savanților ciudatului grajd. Nu sunt numai niște calculatori de primul ordin, pentru cari fracțiile și rădăcinile cele mai rebarbative nu mai au deloc secrete. Fac distincții între sunete, culori și parfumi, citesc ora pe cadranul ceasului, recunosc anumite figuri geometrice, chipuri, fotografii, etc.

În urma acestor experiențe din ce în ce mai hotărâtoare și mai cu seamă după apariția marelui opere a lui Krall, *Denkende Tiere*, foarte pre-

cisă, foarte metodică, problema se puneă limpede înaintea opiniei publice și de data asta nu mai putea fi înlăturată. Comisiile științifice veniră unele după altele la Elberfeld și rapoartele se înmulțiră. Savanți din toate țările printre cari Dr. E. dinger, eminentul neurolog din Francfort, profesorii D. H. Kraemer și H. E. Ziegler din Stuttgart, Dr. Paul Sarasin, din Basel, profesorul Oswald din Berlin, profesorul A. Beredka de la Institutul Pasteur, Dr. Ed. Claparède de la Universitatea din Geneva, profesorul Schoeller, fisicianul Gehrke, din Berlin, profesorul Goldstein din Darmstadt, profesorul von Buttell-Riepen din Oldenburg, profesorul Wiliam Mackensie din Genua, profesorul R. Assagioli din Florența, Dr. Hartkopf din Colonia, Dr. Freudenberg din Bruxelles, dr. Ferrari din Bolonia, etc. etc. au venit să studieze la fața locului fenomenul inexplicabil pe care profesorul Claparède îl proclamă „evenimentul cel mai senzațional care s'a produs vreodată în psihologie“.

În afară de doi sau trei increduli, sau de misonieiști ireductibili, sau acei care au stat prea puțin la Elberfeld, toți au fost de acord să recunoască realitatea faptelor și perfecta loialitate a experiențelor. Desacordul începe doar de la comentarea, interpretarea, sau explicarea lor.

IV

Pentru a completa această scurtă introducere, trebuie să adaog că, de câțeva vreme, cazul cailor de la Elberfeld nu e unicul. Există într'adevăr la Mannheim un câine de rasă destul de nesigură care face aceleași isprăvi.

Se pricepe mai puțin ca ei la aritmetică, dar face corect mici adunări, scăderi și înmulțiri cu una sau două cifre. Citește și scrie lovind cu laba, după alfabetul pe care, se pare, și l'a ticluit singur și ortografia lui e tot atât de simplificată și fonetizată la extrem. Deosibește, într'un mănunchiu, culorile florilor, numără banii dintr'un portmoneu și deosibește mărcile de pfenigi. Știe să caute și să afle cuvintele care desemnează obiectul sau imaginea ce i se arată. I se arată bunăoară un buchet într'o vază și e întrebat ce este: „Un pahar cu câteva flori“ răspunde el. Și răspunsurile lui au adesea o spontaneitate, o originalitate foarte neobicinuită. În timpul unui exercițiu de citire în care cuvântul „Herbst“ (toamnă) oprise din întâmplare atenția, profesorul Wiliam Mackensie îl întreabă dacă-i poate explica ce e aceia toamnă. Și Rolf răspunde: „E atunci când sunt mere“. În aceeași ședință, acelaș profesor, neștiind ce represintă, îi arată o foaie pe care sunt făcute patrate roșii și albastre. — „Ce e asta?“ — „Albastru, roșu, o mulțime de patrate“, răspunde câinele. Adeseori răspunsurile-i sunt pline de haz.

„Ce vrei tu să fac eu, ca să-ți produc o plăcere?“ îl întreabă într'o zi o doamnă amică; — „Wedelen“, răspunde grav jupân Rolf, adică: „să dai din coadă“.

Rolf, a cărui celebritate e destul de proaspătă, n'a fost încă obiectul unor cercetări amănunțite și a unor rapoarte copioase, nenumărate, asemenea ilustrațiilor săi rivali din Prusia renană. Dar faptele pe cari le-am citat și cari sunt atestate de oameni ca profesorul Mackensie și Duchatel, savantul și pătrunzătorul vice-președinte al „Societății universale de studii psihice“, cari

s'au dus anume la Manheim, pentru studii, nu par mai contestabile ca cele dela Elberfeld — un fel de replică, sau de ecou. Se întâmplă adesea asemenea potriviri printre fenomenele anormale. Ele izbucnesc în acelaș timp în diverse puncte ale globului, își răspund și se înmulțesc ca și cum s'ar supune unui cuvânt de ordine. E deci probabil să vedem și alte manifestări de acelaș fel. S'ar zice că o undă nouă se propagă și după ce a deșteptat în om forțe pe care nu le cunoștea, atinge de data asta și alte ființe care locuiesc cu noi pe acest pământ misterios, unde trăiesc, suferă și mor ca noi, fără a ști de ce.

V

N'am fost la Mannheim, dar am făcut pelerinagiul la Elberfeld și am stat aci timpul necesar spre a lua cu mine o convingere pe care o au toți acei cari au făcut această călătorie.

Acum câțava vreme d. Krall, căruia îi făgăduisem anul trecut de a-i vizita caii cei minunați, reînnoî invitația în chipul cel mai stăruitor, precum că la 15 Septembrie grajdul lui va fi poate desființat și că în tot cazul va trebui, după ordinul medicului, să suspende pentru un timp, exercițiile care-l oboseau mult.

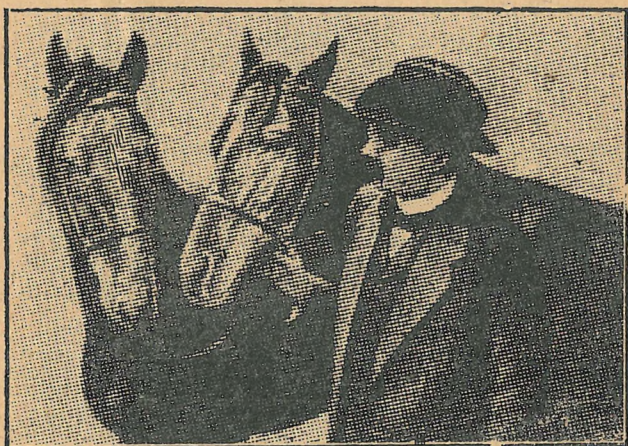
Plecai numaidecât la Elberfeld care e, precum se știe, un însemnat oraș industrial în Prusia renană, mai original, mai primitiv și mai pitoresc decât m'ași fi așteptat. Citisem de multă vreme aproape tot ce se scrisese asupra acestei chestiuni; și eram absolut convins de realitatea faptelor, de care de altfel e greu să te mai îndoiești după dovezile și controlul repetat, riguros, ade-

sea potrivnic și dușmănos la care experiențele au fost supuse. În ce privește interpretarea lor, eram convins că telepatia, adică transmiterea gândirii dela subconștient la subconștient, ori-cât ar fi de ciudată în acest nou domeniu, e singura presupunere acceptabilă, cu toate că unele împrejurări păreau să excludă telepatia cu totul. În lipsa telepatiei propriu-zise, înclinai spre ipoteza mediumnică sau subliminală, foarte dibaciu schițată de domnul de Vesme. Într'o remarcabilă conferință ținută la 22 Decembrie 1912 la Societatea universală de studii psihice. E adevărat că telepatia, mai cu seamă când e dusă la extrem, face apel în primul rând la forțele subliminale, astfel că amândouă ipotezele se confundă une-ori și e greu să se precizeze când sfârșește una și când începe cealaltă. Dar discuția aceasta va fi la locul ei ceva mai departe.

VI

Găsii pe d. Krall în magazinul de bijuterii, un fel de palat în care strălucesc și scânteiază perlele și pietrele cele mai prețioase ale pământului. D. Krall, și e bine s'o reamintim spre a înlătura orice bănuială de interes bănesc, e un bogat industriaș a căruj familie conduce, din tată în fiu, de trei generații, una din cele mai de seamă case de bijuterii din Germania. Cercetările lui, de parte de a-i aduce cel mai mic câștig, îl costă foarte scump, îi iau tot timpul liber și o parte din timpul pe care ar trebui să-l dea afacerilor și îi aduc, ca de obicei, din partea concetățenilor și a unor savanți, mai mult supărări, atacuri nedrepte și sarcasme, decât stimă și recunoștință.

D. Krall, deși cu o credință activă, caldă și contagioasă, nu e nici un visionar, nici un iluminat. E un om de vre-o 50 de ani, vioi, viguros, entusiast, dar cumpănit, deschis la toate ideile și chiar la toate visele, dar practic, răbdător, metodic și încărcat cu cel mai inalterabil bun-simț. Inspiră din primul moment acea încredere totală, fără tocmești, care risipește pe dată îndoelile instinctive, neliniștile obscure și bănuelile învăluite care separam de obicei două ființe care, pentru întâia oară, vin să-și strângă mâna; și saluți în el, din adânc, pe omul cinstit, amicul sigur căruia ești gata să te dai, regretând de a nu-l fi întâlnit mai curând în viața ta.

D-l Krall cu elevii săi.

Pe străzile și cheiurile însuflețite ale Elberfeldului, plecăm împreună spre grajdul care se află la câteva sute de pași de magazin. În curtea

umbrită de un tei, găsim caii: Muhamed, cel mai inteligent, cel mai bine dotat, marele matematician al trupei; apoi Zarif, ceva mai puțin înaintat, mai puțin ascultător, mai tăcut, dar mai fantastic, mai spontan și ale cărui răspunsuri sunt adesea uluitoare; în sfârșit Haenschen, un mic poney scoțian, care nu e mai mare decât un câine de Terra-nova, strengarul trupei, zburdalnic, prefăcut, nebun, supărăcios, susceptibil, dar care rezolvă pe loc, zgâriind furios cu copita, adunările și înmulțirile cele mai grele; în sfârșit, ultimul venit, placidul Berto, un cal negru, impunător, cu desăvârșire orb și lipsit de odorat. Urmează școala numai de câteva luni, și e încă, dacă se poate spune astfel, în clasele preparatorii; dar face și el de-acum, ceva mai greu, însă mai domolit, mai conștiincios ca conșcolarii lui, micile adunări, micile scăderi pe care mulți din copiii de vârsta lui nu le-ar putea rezolva mai bine.

Intr'o parte, Kama, un tânăr elefant de doi sau trei ani, cam de mărimea unui măgar, aruncă niște priviri răutăcioase, aproape obraznice, la adăpostul unor urechi largi și cu trompa-i mlădioasă și cercetătoare, adună cu grijă tot ce i se pare bun de mâncat, adică mai tot ce găsește pe jos. Se așteptau lucruri mari dela el, dar până acum a desmințit toate speranțele. Poate e încă prea tânăr, micu-i suflet elefantin seamănă fără îndoială cu cel al unui bēbé care în loc să se joace cu mâinile și picioarele, se joacă cu nasu-i enorm și care are întâi de cercetat și de interogat universul.

Cu neputință să-i fixezi luarea aminte; și când i se pune dinainte alfabetul cu litere mișcătoare, în loc de a numi pe cele cari i se arată, se apucă să le dea jos și să le mănânce pe furiș. Stăpănu-i

și-a pierdut curajul și-l lasă, până î-o veni mințile, într' o neștiință satisfăcută, pe care o îndulcește de altfel o poftă de mâncare nemăsurată.

VII

Vreau să văd pe marele strămoș Kluge Hans, Hans-cel-Înțelept. Mai trăește. E bătrân, are șaisprezece sau șaptesprezece ani ; dar bătrânețea-i, vai ! nu e lipsită de furtunile funeste pe care le cunosc oamenii la sfârșitul vieții lor ! Hans a pățit-o, se pare, și se vorbește pe ascuns de aceea. Un rânduș neprevăzător sau răsbunător, nu știu bine, aducând o iapă în curte, Hans cel pur, care până atunci dusesese o viață austeră și schimnicească, închinată celibatului, științei și castelor beții a numerelor. Hans imaculatul, își pierdu capul și-și găuri pânțele de ieslele lui. Trebui să i se vâre mațele la loc și să i se coase abdomenul. Acum de-abea se mai ține, la țară, prin apropiere. Iată cât este de adevărat că viața nu poate fi judecată decât la capătul ei și că nu suntem de nimic siguri atâta vreme cât nu suntem morți.

VIII

Înainte de începerea ședinței și în timp ce stăpânul face inspecția de dimineață, mă apropiu de Muhamed, îi vorbesc, îl mângâi cu mâna, cercetându-i ochii spre a prinde un semn al geniului său. Animalul, frumos, fin, e liniștit și încrezător ca un câine ; se arată foarte blând, primitiv și încearcă să mă desmierde cu limba ; de-abea mă pot feri de sărutările lui puternice. Privirea

limpede de antilopă e adâncă, gravă și depărtată, dar nu se deosibește într-unimic de cea a fraților lui cari, de mii de ani, n'au văzut decât brutalitatea și nerecunoștința omului. Dacă s'ar putea ceti ceva în privire, n'ar fi acea mică sfortare neîndestulătoare și vană pe care o numim gândire, ci mai curând nu știu ce largă neliniște, ce umed regret al câmpiilor fără țărături, brazdate de râuri în cari se scâldea rasa înainte de servitutea umană. În orice caz, văzându-l astfel, legat cu un căpăstru de marginea grajdului, alungând muștele și zgâriind pământul, Muhamed e doar un cal bine-crescut care pare că așteaptă șeaua sau hamul și care ascunde taina lui cea nouă tot atât de adânc ca pe toate celelalte pe cari natura le-a ascuns în el.

IX

Intre Muhamed și Maeterlinck

Dar sunt chemat să iau loc în grajdul unde se predau lecțiile. E o sală mică, goală și văruiată. Garduri mici de lemn, despart calul de asistenți. În fața școlarului patruped, o tablă neagră prinsă de perete. Spectatorii stau pe o ladă cu ovăz. E adus Muhamed. Krall, cam nervos, nu-și ascunde neliniștea. Căii sunt, uneori, nesiguri, capricioși, extrem de simțitori. Un lucru de nimic îi turbură, îi zăpăcește, îi indispuce. Amenințări, rugăminți și chiar momeala irezistibilă a morcovilor și a pâinei de secară, n'au atunci nici o putere. Nu vor cu nici un chip să lucreze, sau

răspund anapoda. Totul depinde de o meteahnă, de starea atmosferei, de hrana de dimineață, de impresia pe care le-o face musafirul. Totuși, după anumite semne imperceptibile, Krall pare să recunoască oarecum că ședința nu va fi rea. Muhamed freamătă, suflă tare pe nări, scoate din gâtlej mici gargarizări, minunate prevestiri, se pare. Iau loc pe lada cu ovăz.

Stăpânul, cu creta în mână, alături de tabla neagră, adresându-se lui Muhamed ca unui om, mă prezintă în acest fel :

„Ascultă Muhamed ! Iată dumnealui (și mă arată) a făcut o lungă călătorie spre a te cinsti cu vizita lui. E vorba să nu-i înșeli așteptarea. Il cheamă Maeterlinck (Krall pronunță pe *ae* nemțește, adică un *a* lung) ai priceput, „*Maeterlinck*“ ? Arată-i acum că cunoști literile și știi să descifrezi corect un nume ca un băiat deștept. Incepe ascultare“.

Muhamed scoate un scurt nechezat și pe scândurica dela picioare lovește cu copita dreaptă, apoi cu copita stângă atâtea lovituri câte, după alfabetul convențional, corespund literei M, apoi succesiv, fără șovăire, fără oprire, literile ADRLINSH care reprezintă forma neașteptată pe care o ia umilul meu nume în fonetica și sufletul calin. I se atrage aminte că e o greșală. Recunoaște și înlocuește pe S și H cu G, apoi pe G cu K. Insistență pentru a se înlocui D cu T ; dar Muhamed, satisfăcut de lucrarea lui, răspunde „nu“ cu capul și refuză orice altă îndreptare.

X

Mărturisesc că, deși te aștepți, prima impresie e într'adevăr turburătoare. Știu că povestind asemenea lucruri treci drept un prost, prea orbit de prestigiile puerile ale unei scene șiret ticluite. Dar ce ticluri ? Ce prestigii ? Dar admitând că animalul înțelege și traduce cuvintele stăpânului, înseamnă să admiți partea cea mai extraordinară a fenomenului. Să fie vorba de apropieri și semne convenționale ? Oricât de naiv ai fi, le-ai prinde mult mai repede decât un cal, fie și un cal genial. Krall nu pune niciodată mâna pe cal ; umblă încoace și încolo, stă de cele mai multe ori înapoia animalului care nu-l poate vedea, sau șade alături de vizitator, pe inocenta ladă cu ovăz. Este gata, de altfel, cu cea mai senină complezență, la toate constrângerile, la toate încercările, la toate controalele ce i se sugerează. Vă asigur că realitatea e mult mai simplă și mai limpede decât bănuelile scepticilor ; și că cea mai mică idee de fraudă nu poate veni vizitatorului celui mai bănuitor, în acea atmosferă de cinste.

Dar, se va zice, Krall, care știa de venirea d-tale la Erbfeld a făcut să se repete la nesfârșit acest mic exercițiu de descifrare care nu e, pe cât se pare, decât un strălucit exercițiu de memorie. Deși îmi pare puțin serioasă, spre a fi conștiincios, supun obiecțiunea lui Krall care-mi răspunde îndată : „Incearcă și D-ta, dictează calului orice cuvânt german de două sau trei silabe, scandându-le energic. Eu plec și te las singur cu Muhamed“.

Iată-mă singur cu Muhamed. Mărturisesc că mă simt puțin intimidat. Am fost adeseori mai la largul meu în prezența puternicilor și a regiilor pământului. Cu cine, la drept vorbind, am deface? Dar îmi adun curajul și pronunț cu voce tare primul cuvânt întâmplător, numele hotelului unde trăsesem: „Weidenhof“. La început Muhamed, pe care lipsa stăpânului îl dezorientează puțin, se pare, parcă nu m'ar auzi și nici nu ia în seamă că sunt de față. Dar repet cu ardere pe toate tonurile „Weidenhof! Weidenhof!“ când insinuant, când amenințător, când rugător, când poruncitor. În sfârșit, misteriosul meu tovarăș se hotărăște deodată să mă audă și fără întrerupere lovește literile următoare, pe care le scriu în ordine pe tabla neagră :

W E I D N H O Z

Un exemplu măreț de ortografie de cal !

Triumfător și turburat chem pe bunul Krall care obicinuit cu miracolul, îl găsește foarte firesc, încruntă sprânceana : „Ce e asta Muhamed, iar ai făcut o greșală. Trebuie să pui F și nu Z la sfârșitul cuvântului. Indreaptă numaidecât“.

Și Muhamed, ascultător, recunoscând greșala, dă trei lovituri cu copita dreaptă, urmată de patru lovituri cu copita stângă, adică cel mai sigur F cu putință !...

Observați în treacăt logica scrierii lui fonetice : contra obiceiului, bate pe E mut după W pentru că e de neapărată trebuință ; dar aflându-l și după D, îl găsește de prisos și-l șterge.

Te întrebi în prezența cărui fenomen umanizat, a cărei forțe necunoscute, a cărei noi ființe te afli ? Oare acestea ascundeau în ochii lor, tă-

cuții noștrii frați ? Ți-e rușine de lunga nedreptate a omului. Cauți în juru-ți, te miri de urmele izbitoare sau subtile ale misterului. Te sianți atacat în forul tău interior, în toate certitudinile și siguranțele. Simți în obraz răsufletul genunzi. Mirarea n'ar fi mai mică dacă ai auzi deodată pe morți vorbind. Dar ce e mai uimitor, e că nu ești mult timp uimit. Trăim toți, fără știrea noastră, în așteptarea extraordinarului ; și când se arată, ne mișcă mai puțin decât așteptarea lui.

S'ar spune că un fel de instinct superior care știe tot și cunoaște miracolele plutitoare de-asupra capetelor noastre, ne domolește mai dinainte și ne ajută să intrăm dintr'odată în supranatural. Cu nimic nu te obicinuești mai repede decât cu miraculosul ; și numai după aceia, judecând bine, inteligența care nu știe nimic, își dă seama de enormitatea unor anumite fenomene.

XI

Dar Muhamed, prin semne nerăbdătoare, asupra înțelesului cărora nu încapе îndoială, arată că s'a săturat de ortografie. Pentru a-l distra și a-l mulțumi, bunul lui stăpân îi propune atunci câteva extrageri de rădăcini patrate și cubice. Muhamed pare încântat ; sunt problemele lui favorite, căci se preocupă mai puțin ca altă dată de înmulțiri și împărțiri, fie ele cât de grele. I se par, fără îndoială, mai puțin demne de el.

Krall serie deci pe tabelă câteva rădăcini pe cari nu mi le-am însemnat. De altfel, faptul că dobitocul le desleagă cu ușurință nefiind tăgăduit, nu mai e-nevoe să reproduc aci probleme cu înfățișare destul de rebarbativă, ale căror nume-

roase variante se pot găsi în dările de seamă și procesele verbale ale sedințelor semnate de dr. Makensie și Hartkopf, de Overbeck, Claparède și alții. Ceiace surprinde mai cu seamă e ușurința, promptitudinea, aș zice aproape voioșia distrată cu care ciudatul matematician dă soluțiile. A-bea a apărut ultima cifră de sub cretă, că copita dreaptă bate unitățile, numaidecât urmată de copita stângă, arătătoare a zecimilor. Nici un semn de atenție sau de reflexie, nu prinzi măcar clipa când calul a luat cunoștința de problemă ; și răspunsul pare să se ivească automat, dintr'o inteligență nevăzută. Greșelile sunt rare sau dese, după sedințe ; dar când sunt semnalate, el le îndreaptă aproape întotdeauna. Adeseori numărul e răsturnat, 47 devine 74, bună-oară.

Sunt vădit uluit; sunt oare aceste probleme pregătite mai dinainte? Ar fi și așa destul de extraordinar, dar, în sfârșit, mai puțin uimitor de cât deslegarea lor efectivă. Krall nu citește această bănuială în ochii mei, pentru că e ascunsă; totuși, pentru a nu lăsa loc măcar umbrei îndoelii, mă pofteste să scriu eu însumi, pe tablă, o rădăcină oarecare.

Trebue să mărturisesc aci umilitoarea neștiință care e rușinea vieții mele. N'am nici o idee de misterele ascunse ale acestor operații obscure și complicate. Am învățat carte ca toată lumea ; dar după ce am trecut domeniile folositoare și familiare ale înmulțirii și împărțirii, îmi fu cu neputință să înaintez în paraginile dezolate și zbârlite de cifre în cari stăpânesc rădăcinile patrulate, cubice și nu știu ce alte puteri monstruoase, fără formă și fără figură, care-mi inspirau o spaimă nebiruită. Toate persecuțiile excelențelor mei profesori se frânseseră de o putere de inerție

neclintită. Scârbiți, ei, mă lăsară în neștiința mea întunecată, prevestindu-mi pe de-asupra cel mai negru viitor. Trebuie să mărturisesc că până azi n'am simțit încă efectele nici uneia din acele prevestiri; dar iată venit și ceasul când trebuie să ispășesc greșelile din tinerețe. Totuși, nu mă dau în vileag și cu primele cifre care-mi vin în minte, scriu vitejește pe tablă o rădăcină enormă și temerară. Muhamed rămâne neclintit. Krall îi dă ghes, rugându-l să se grăbească. Muhamed ridică copita dreaptă, dar n'o lasă jos. Krall își pierde răbdarea, se roagă de el, îi face promisiuni, îl amenință; copita rămâne în aer, ca spre a dovedi o bună-voință irealizabilă. Atunci Krall se întoarce, cercetează problema și-mi spune: „E exactă rădăcina?“ — Ce este aia exactă? adică sunt și rădăcini care... — Dar nu îndrăznesc să continui, neștiința-mi iese brusc la iveală. Krall surâde și fără a încerca să completeze o educație, prea înapoiată spre a mai da vre-o speranță, se pune să rezolve cu greu calculul și declară că animalul avea dreptul să nu voiască a da o soluție imposibilă.

XII.

Muhamed primește mulțumirile noastre și i se acordă o porție regală de morcovi; e introdus un elev a cărui știință e ceva mai puțin impunătoare pentru mine: Haenschen, micul poney iute și prompt, cât un șobolan de mare. Ca și mine, nici el n'a trecut de operațiile elementare, astfel că ne vom înțelege mai bine și ne vom trata dela egal la egal.

Krall îmi cere două numere de înmulțit; îi

dau 63×7 . Face înmulțirea și scrie produsul pe tablă, urmat de semnul împărțirii, adică 441:7. Pe dată Haenschen lovește, sau mai curând sgarie energie, cu o iuțeală greu de urmărit, trei lovitură din copita dreaptă și șase din copita stângă, ceiace face 63, căci nu trebuie să se uite că în nemțește nu se zice 63 ci 3 și 60. E felicitat și pentru a-și arăta mulțumirea, îndată întoarce cîrta, arătând astfel 36, apoi o întoarce din nou la 63. Se vede bine că se joacă cu cifrele, jonglând cu ele. Adunările, scăderile, înmulțirile și împărțirile continuă cu cifre date de mine pentru a înlătura ori-ce idee de neîncredere. Haenschen greșește arare-ori și când se întâmplă ai impresia foarte clară că greșeala e vîdită; e șiretenia lui de școlar, care joacă o festă profesorului. Rezultatele vin repezi ca o grindină deasă. Oare Haenschen se interesează el însuși de probleme? îi plac? Nu știm, dar are înfățișarea unuia care împlinește o datorie sau o treabă în afară de orice discuție.

Dar iată că ședința se închide brusc cu o glumă cam mare a elevului care-și apucă profesorul de turul pantalonilor, cu dinții ascuțiți. E certat cu severitate, nu i se dau morcovi și e trimis afară.

XIII

Vine apoi Berto, asemenea unui mare cal normand: e intrare calmă, demn, pacinică a unui mare orb.

Ochii negri strălucitori sunt cu totul morți, și orice reflex e cu neputință. Caută, cercetând cu copita scândura pe care va trebui să bată răs-

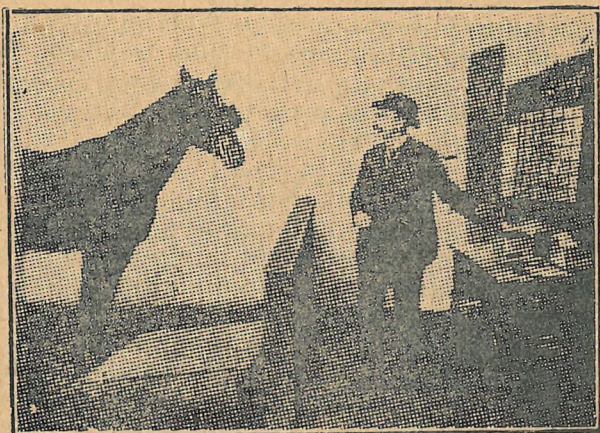
punsul. E abea la primele elemente de calcul ; și începuturile educației lui au fost cu deosebire grele. Lovituri mici pe coaste îi arătau valoarea și semnificația numerelor, a semnelor. Krall îi vorbește așa cum un tată vorbește celui mai mic dintre fii. Ii explică blând umilele operații pe cari le propun : $2+3$, $8-4$, 2×2 . „Bagă de seamă, nu e $+2$, nici -3 !“... etc. Nu se înșală mai niciodată. Când n'a priceput problema, așteaptă să'i se repete sau să i se scrie cu vârful degetului pe coaste, și silința lui de copil înapoiat și demostenit e un spectacol într'adevăr mișcător. E cu mult mai zelos, mai conștiincios decât conșcolarii lui și simți că în negurile lui această muncă e, în afară de hrană, singurul punct luminos și interesant al existenței lui. E sigur că nu va rivaliza niciodată cu Muhamed, calculatorul-minune ; dar e dovada prețioasă și vie că ipoteza semnelor inconștiente și imperceptibile, singura pe care savanții germani au considerat'o serios, nu poate fi susținută.

N'am vorbit încă de Zarif. Se arată foarte rău dispus în dimineata asta și în aritmetică e un Muhamed mai puțin savant și mai capricios. Răspunde anapoda la cea mai mare parte din probleme și ridică piciorul, fără a voi să-l mai lase în jos, cu vădită rea voință, dar desleagă pe dată și corect problema, când i se făgăduiește o porție de morcovi. Rândașul se ivește pentru a-l aduce la un gest al acestuia, calul se sperie, se cabrează— „Conștiință rea“, zice grav Krall ; și cuvântul, în această atmosferă hibridă, încărcată de ceva care vine din altă lume, capătă o semnificație, o însemnătate deosebită.

Dar e ora unu și jumătate, ora sfântă a mesei

germane. Căi sunt duși în fața ieslelor și oamenii se despart urându-și inevitabilul *Mahlzeit*.

Intovărășindu-mă dealungul cheiurilor, Krali îmi spune: „Păcat că n'ai găsit pe Zarif în toane

Zarif la o lecție de calcul.

mai bune. E uneori mai curios decât Muhamed și mi-a făcut două sau trei surprize care păr de necrezut. Intr'o dimineață, bunăoară, viu să-și dau o lecție de aritmetică. Odată în fața tablei, începe să bată din copită. Il las în pace, și nimit aud o frază întreagă, o frază absolut umană, eșind literă cu literă din copita dobitocului! — „Albert a bătut pe Haenschen!“ îmi zice. Altă dată scriu sub dictarea lui: „Haenschen a mușcat pe Kama“. Ca un copil care a revăzut pe tatăl lui, simte nevoia să mă încunostiințeze de micile evenimente ale grajdului, făcea cronica umilă și naivă a unei umile vieți fără întâmplări“.

Krall, de altfel, trăind în miracolul lui, are aerul că toate acestea sunt foarte firești, ba chiar necesare. Eu, care de-abea sunt pus în cunoștință, primesc aproape tot atât de liniștit ca și el. I'ară a șovăi, cred ceea ce-mi spune, întrebându-mă în acelaș timp, în fața acestui fenomen care, pentru prima oară de când există omul, ne aduce o frază care nu e a unui creier uman,— încotro mergem, unde suntem, ce se pregătește ?...

XIV

După masă experiențele reîncep, căci d. Krall e neobosit. Întreabă întâi pe Muhamed dacă-și amintește de numele meu. Calul lovește un H. Krall se miră și-i face reproșuri părintești.

— Hai, atențiune! Nu e H. ști bine... Calul lovește un E. Krall devine nerăbdător; amenință, se roagă, făgăduiește când morcovi, când cele mai aspre pedepse, adică venirea lui Albert, rândușul care, în anumite împrejurări, readuce pe elevii lenesi sau neatenti, la sentimentul datoriei, căci Krall de teamă de a le perde prietenia sau încrederea, nu pedepsește niciodată caii. Iși continuă deci rugămintile:

— Hai să vedem, ai să bagi de seamă și să nu mai dai din copită fără socoteală?

Muhamed care-și urmează ideia cu încăpățănare lovește un R.

Atunci figura loială a lui Krall se luminează.

— Are dreptate, zice. Ai auzit H E R, asta face Herr, adică domnule. A voit să-ți dea titlatura la care are drept orice om care poartă o pălărie în cap, E ceva foarte rar la el și eu și uitasem. A auzit probabil numindu-vă Herr Maeter-

linck și a voit să fie complet. Această favoare specială și acest exces de zel prevestesc o ședință remarcabilă. — Foarte bine Muhamed, foarte bine. Te rog să mă scuzi. Acum sărută-mă și să continuăm“.

Dar Muḥamed, după o mare sărutare dată stăpânului său, pare că șovăie. Atunci Krall, pentru a-l îndruma, îi amintește că prima literă a numelui meu e aidoma cu prima literă a numelui său. Muḥamed lovește un K. Crede că e vorba de numele stăpânului său. Insfârșit Krall scrie un M mare pe tabela neagră, iar calul, cașicum și-ar fi adus deodată aminte un cuvânt, lovește pe rând fără întrerupere, MAZRLK, ceeace reproduce, fără vocale, curioasa deformatie pe care a suferit-o de azi dimineată, numele meu într'o memorie care nu e umană. I se spune că nu e corect. Pare să recunoască, dibue și scrie: MARZ-LE GK — Krall repetă numele meu și întreabă care literă trebuie corectată întâi. Calul indică R — Bine, dar cu ce literă trebuie înlocuit R? — Calul indică un N. — Nu, bagă de seamă! — Indică un T. — Foarte bine, dar unde e locul lui T? — Al treilea loc, răspunde calul; și îndreptările continuă, până ce numele meu patronimic scapă aproape nealterat din această ciudată aventură.

XV

Și întrebările, calculele, problemele sunt reluate și continuă, tot atât de minunate, tot uluitoare, dar decolorate acum de obicinuință, ca orice minune care nu se întrerupe. Trebuie să observ totuși că faptele citate nu sunt dintre cele

mai de seamă isprăvi ale cailor noștri feerici. E o ședință obicinuită, o ședință burgheză, fără trăsături de geniu. În fața altor martori produsese lucruri remarcabile, care sfărâmă de tot bariera desigur presu, usă între firea animalului și firea umană. Odată, Zarif, copilul teribil al trupei, se opri brusc în mijlocul lecției. E întrebat de ce.

— „Pentru că sunt obosit“. A altă dată a răspuns.

— „Doare genunchiul“. Recunosc și identifică imaginile, disting culorile, parfumurile, etc. Nu vreau să raportez decât ceea ce am văzut cu ochii mei și auzit cu urechile mele; și afirm că o fac cu aceeași exactă scrupulozitate ca și cum ar fi vorba de un proces criminal și viața unui om ar depinde de mărturia mea.

Dar eram în-deajuns de convins de realitatea faptelor, mai înainte de a ajunge la Elberfeld și călătoria n'am făcut-o spre a controla aceste fapte. Vreau să verific dacă ipoteza telepatică, pe care o cred singura admisibilă, va rezista probelor cărora am de gând s'o supun. Mă destăinuesc lui Krall care, la început nu înțelege prea bine ceea-ce-i cer. Ca toți acei cari nu s'au ocupat special de aceste chestiuni își închipue că telepatia e, în primul rând, o trimitere a gândirii voluntare și conștiente și mi afirmă că nici odată nu se silește de a transmite gândirea sa, ba că, de cele mai adese-ori, caili dau un răspuns absolut contrar celui pe care-l așteaptă. Nu mă îndoiesc de loc; într'adevăr, transmiterea directă și voluntară a gândirii este, chiar între oameni, un fenomen foarte rar, dificil și precar; în timp ce comunicările involuntare, neprevăzute și nebănuite de la subconștiință la subconștiință, nu ar mai putea fi negate decât de acei cari, dinadins, habar n'au

de studiile și experiențele care sunt la îndemâna oricui. Eram deci convins că dobitoacele lucrau întocmai ca mesele sau măsuțele „typtologe“ care traduc doar, prin loviturile convenționale, ideea subliminală a unuia sau altuia dintre cei da față. Firește că e mult mai puțin surprinzător să vezi mișcându-se piciorul unui cal decât piciorul unei mese; și mult mai natural ca substanța vie a unui animal, decât materia inertă a unui obiect, să t.e supusă influenței misterioase a unui medium.

Stiam prea bine că se făcuseră experiențe spre a se elimina această ipoteză; se pregăteau, bunăoară, un oarecare număr de probleme complicate, erau puse în plicuri și odată în fața calului, se lua la întâmplare unul din aceste plicuri, se deschidea, se transeria operația pe tablă, iar Muhamed și Zarif răspundeau cu aceiași ușurință, cu aceiași iuteală, ca și cum deslegarea ar fi fost cunoscută de toți cei de față. Dar să fi fost deslegarea necunoscută și de subconștient? — Cine ar putea-o afirma? — Probe de acest fel presupun extraordinare precauțiuni, căci acțiunea subconștiinței e atât de subtilă, are întorsături atât de neprevăzute și se produce la astfel de distanțe, că nu ești nici odată sigur de a fi scăpat teafăr. Aceste precauțiuni fost-au ele luate? Eu nu eram convins; și fără a voi să închid discuția, mi-am zis că neștiința mea în ale matematicii ar putea fi de folos la luminarea întrucâtva a chestiunii.

Căci această neștiință, atât de deplorabilă din alte puncte de vedere îmi da de data asta o superioritate vădită. Era într'adevăr foarte puțin probabil ca subliminalul meu, care n'a știut nici odată ce înseamnă o rădăcină cubică, să poată veni calului în ajutor. Luai deci o listă cu vre-o câteva sute de probleme diferite și rebarbative,

ascunsei deslegarea lor, rugai pe Krall să plece și, singur față în față cu Zarif, scrisei una din probleme pe tabela neagră. Pentru a nu încărca aceste pagini cu amănunte cari s'ar repeta, voi spune deci că nici una din probele anti-telepatice n'a reușit în acea zi. Se isprăvisse ședința de după amiază, caii erau enervați, osteniți și fie că Krall era prezent sau absent, fie că problema era ușoară sau grea, răspunsurile erau slabe și voluntar—se poate spune — „sabotate“. Dar a doua zi dimineața, procedând cum am spus mai sus, Muhammed și Zarif, mai bine dispuși și fără îndoială mai familiarizați cu noul lor examinator, au dat aproape tot atâtea răspunsuri bune, câte probleme li s'au înscris. Nu se putea găsi, trebuie să mărturisesc cinstit, nici o diferență de seamă între aceste rezultate și acele obținute în prezența lui Krall sau a altora care cunosc mai dinainte, cu sau fără știrea lor, deslegarea cerută.

Imaginai apoi o altă probă mult mai simplă, pe care însăși simplitatea ei o pune la adăpost. Pusei pe o laviță a grajdului, un pachet de cartoane, fiecare din ele având pe o față scrisă o cifră arabă. Rugai din nou pe Krall să mă lase singur cu elevul lui; amestecai cartoanele și *fără a le privi*, aliniaii trei, în fața calului. În clipa aceea nu era deci pe pământ nici un suflet omenesc care să fi cunoscut cifra pusă astfel la picicarele tovarășului meu atât de plin de mistere, că nu mai îndrăznesc să-l numesc dobitoc. Fără a șovăi, fără a se lăsa rugat, el bătu corect numărul alcătuit de cartoane. Cu Haenschen, Muhammed și Zarif, încercarea izbuti de-atâtea ori de câte ori o făcui. Muhammed făcu mai mult; fiecare cifră având o culoare deosebită, îl întrebai, fără a ști eu însumi care era culoarea cifrei din

dreapta. Cu ajutorul alfabetului convențional e îmi răspunse că era albastră, ceea ce era adevărat. Firește că ar fi trebuit să înmulțesc, să adăncesc, să complic aceste experiențe, să alcătuesc cu ajutorul cartoanelor și în aceleași condițiuni, înmulțiri, împărțiri și extrageri de rădăcini; n'aveam timp și câteva zile după plecarea mea, studiul fu reluat și complectat de Dr. R. Haenel. Iată rezumatul procesului-verbal al ședinței: Fiind singur cu Muhamed (Krall era în călătorie) doctorul scrisse pe tablă semnul + apoi de fiecare parte a acestui semn puse, fără a le privi, câte un carton cu o cifră pe care nu o cunoștea. Ii spune apoi lui Muhamed să facă adunarea. Muhamed, la început distrat, dă la întâmplare câteva lovituri de copită. E chemat la ordine și rugat de a fi serios și atent. Lovește apoi foarte limpede de 15 ori. Doctorul se întoarce și vede pe tablă: $7 + 8$. Apoi alte adunări cu două sau trei cifre, exacte. Doctorul înlocuește apoi semnul + cu $\times$ și tot fără a privi pune două cartoane și cere calului, nu să adune, ci să înmulțească de data asta cifrele. Muhamed lovește 27. Era bine; pe tablă se afla 9×3 . Acelaș lucru cu alte înmulțiri: 9×2 , 8×6 . Doctorul scoate apoi dintr'un plic o problemă a cărei deslegare n'o cunoaște: $\sqrt[4]{7890481}$ Muhamed răspunde: 53. Doctorul privește dosul hârtiei; și de data asta, deslegarea e perfec exactă.

XVI

Se poate spune că orice urmă de telepatie e astfel înlăturată? N'ăși îndrăzni s'o spun. Puterea, în tin derea telepatiei e încă indefinită, neșarmurită,

nu încape îndoială. Nu e mult de când am descoperit-o, ceea ce știm e că nu mai poate fi negată: pentru rest, suntem cam în același punct în care se găsea Galvani, când își însuflețea broaștele moarte cu ajutorul a două mici lame de metal, care purtau în germene toate minunile electricității.

Totuși în ceea ce privește telepatia, așa cum o pricepem și o cunoaștem azi, convingerea mea e făcută. Sunt convins că nu de partea aceasta trebuie să căutăm explicarea fenomenului; sau dacă voim să găsim explicarea aci, se complică cu atâtea mistere noi, că e mai bine să primim miracolul așa cum se prezintă, în întunecimea și simplitatea-i primă. Când transcriam bunăoară una din problemele rebarbative de care vorbeam, e sigur că inteligența-mi conștientă nu știa de unde s'o apuce. Nu-i pricepeam nici semnificația; și nici nu-mi aduc aminte să fi știut vreodată mai mult. Ar trebui deci să admit că subliminalul meu e un matematician-născut, de nesfârșită pricepere. E cu puțință, și mă simt mândru. Dar miracolul, în cazul acesta, se complică. Mai trebuie să adaug oare că experiențele doctorului Haenel și ale altora, exclud această ipoteză?

XVII

Cum au încercat să explice aceste fenomene, acei cari s'au ocupat cu ele?

Să trecem coasa ascuțită prin büruenile mărunte ale ipotezelor copilărești sau tráznițe. Nu mă voi opri deci la fraudă, la semne evidente, vizuale sau acustice, la instalație electrică și alte fantezii prea grosolane. E de ajuns să petreci

câteva minute în grajdul de la Elberfeld. ca să-ți dai seama de netemeinicia lor.

Am pomenit la început de atacul lui Herr Pfungst. Herr Pfungst se știe, pretinde că toate răspunsurile calului sunt determinate de mișcări imperceptibile și probabil inconștiente ale examinatorului. Această interpretare care cade, ca și celelalte, în fața realității faptelor, n'ar merita să fie discutată serios dacă raportul psihologului berline n'ar fi avut, acum câțiva ani, un răsunet imens și n'ar fi ajuns să intimideze cea mai mare parte a reprezentanților științei oficiale germane. Trebuie să recunoaștem de altfel că acel raport e un monument de pedantă prostie. Nu e mai puțin adevărat ca și așa a distrus pe bietul von Osten care, nefiind un polemist, și neștiind cum să proclame adevărul, muri măhnit în colțul iui.

Pentru a isprăvi cu această teorie copilărească trebuie oare să mai observăm odată că experiențele isbutesc tot atât de bine și atunci când examinatorul nu este de față? Krall, dacă-i pretinzi aceasta, va sta înapoia calului, va privi din fundul sălii, va eși afară; și rezultatele sunt identice. Tot astfel sunt, când probele au loc pe întunerec sau capul animalului e bine înfășurat. Nu variază nici atunci când un străin propune problema. Se va susține oare că acest nou venit cunoaște mai dinainte și din instinct semnele imperceptibile care vor dicta deslegarea pe care n'o cunoaște nici el însuși? Dar la ce bun să urmărim cu această luptă împotriva unui nour de praf? Toate acestea nu rezistă unei cercetări și trebuie o adevărată sfortare de conștiință spre a te ho-

tări să combați cu seriozitate obiecțiuni atât de subrede.

XVIII

Pe terenul astfel curățat la intrarea acestei enigme neașteptate, care turbură liniștea noastră într'o regiune pe care o socoteam definitiv explorată, nu ne mai rămân decât două chipuri dacă nu de a lămuri cel puțin de a privi problema: a admite pur și simplu inteligența aproape umană a calului, sau să recurgem la o teorie foarte neprecisă pe care o vom numi teoria medianică și subliminală. Dar oricare ar fi interpretarea adoptată, trebuie să recunoaștem că ne adâncește într'un mister profund, uimitor, care se înrudește direct cu misterele cele mai mari.

În ce privește pe Krall, el nu se îndoiește o clipă că animalele lui rezolvă singure, fără nici un ajutor, fără vre-o influență străină, numai prin puterile inteligenței lor, problemele cele mai grele; el e convins că animalele pricep ce li se vorbește, într'un cuvânt că creierul lor și voința lor îndeplinesc exact toate funcțiile unei voințe și a unui creier uman. E sigur că faptele par a-i da dreptate și părerea lui are cea mai mare greutate, căci el își cunoste caii bine, mai bine ca oricine; el a văzut născându-se, sau mai curând deșteptându-se acea inteligență adormită, ca o mamă care vede născând sau deșteptându-se inteligența copilului ei. Și Krall este principalul, singurul martor neîntrerupt al miracolului.

XIX

Da dar acest miracol e atât de neprevăzut că ne cuprinde o uluire instinctivă care nu îngăduie să vedem evidența și ne silește să căutăm aiurea o scăpare. Chiar în prezența acelor cai extraordinari și în timp ce ei lucrează sub ochii noștri, nu credem încă sincer în ceea ce ne umple și ne subjugă privirile. Acceptăm faptele pentru că nu e nici un mijloc să le eludăm; dar nu le acceptăm decât provizoriu, lăsând pentru mai târziu explicația care ne va reda siguranța noastră mărginită de mai înainte. Dar explicația nu vine.

Trebue să mărturisim că misterul, apărut într'un punct unde așteptam mai puțin necunoscutul, are darul de a pune pe fugă toate certitudinile noastre. De când omul a apărut pe pământ trăește printre ființe pe cari, după experiențe foarte de demult, credea că le cunoaște precum cunoaște un lucru eșit din mâinile sale.

A ales dintre animale pe cele mai ascultătoare și pe acelea pe care le credea cele mai inteligente. Le-a observat, le-a interogat, le-a analizat, le-a despiciat în toate felurile; vieți întregi au fost închinat studiului apucăturilor, facultăților, sistemului lor nervos, patologiei, psihologiei, instinctelor lor. Au rezultat de aci siguranțe cari par cele mai puțin suspecte, printre atâtea ale vieții noastre inexplicabile pe această planetă inexplicabilă. Se știe, bunăoară, că o extraordinară memorie are calul, că posedă simțul direcției, că pricepe câteva semne ba chiar câteva cuvinte. E de asemenea știut că maimuțele antropoide sunt capabile să imite o bună parte din gesturile noastre; cât despre câine, care de mii

și mii de ani e cu noi la masă, la lucru, e amicul nostru, în ochii lui adânci se pot vedea uneori lumiri ciudate. E sigur că el rătăcește uneori în chip foarte ciudat de-alungul hotarelor misterioase care despărt inteligența noastră de aceia pe care o acordăm celorlalte ființe care locuiesc cu noi pământul. Dar nu e mai puțin sigur că el n'a depășit niciodată aceste hotare. Stim exact până unde poate merge, și am constatat adeseori că eforturile, răbdarea, încurajările, chemările noastre pasionate n'au putut să-l facă să iasă din cercul destul de strâmt și vrăjit în care natura pare să-l fi închis pentru totdeauna.

XX

Mai rămân, e adevărat, lumea insectelor în care se petrec minuni. Sunt aci arhitecți, geometrii, mecanici, ingineri, țesători, fisicieni, chimiști, chirurși, cari apărură cu mult înaintea celor mai multe din descoperirile omului. Nu trebuie să amintesc aci geniul clăditor al viespilor și albinelor, organizația socială și economică a stupului și furnicarului, clunsele păianjenilor, cuibul și oul suspendat al Eumenei, adunarea metodică a prăzii în celula Odvneri, gogoloiu murdar dar genial al Scarabeului sacru, zidăriile Chalicodomelor, cele trei lovituri de pumnal ale Sphex-ului în cei trei centri nervoși ai gree-rului, stiletul lui Cerceris care-și paralizează victimele fără a le ucide și le păstrează astfel ca vânat pururi proaspăt; și atâtea alte semne, atât de numeroase, pe cari nu le-am putea enumera fără a recapitula toată opera lui J.-H. Fabre. Dar aci domnește o tăcere atât de mare, atâta ob-

securitate, că nu putem spera nimic. Nu există nici un punct de reper, nici un mijloc de comunicație între universul insectelor și al nostru; și noi suntem poate mai puțin depărtați de a prinde și pricepe ceea ce se petrece în Saturn sau Jupiter, decât ceea ce se petrece într'un furnicar sau într'un stup. Nu cunoaștem de loc calitatea, numărul, întinderea și natura simțurilor lor. Câteva din marile legi pe cari se întemeiază viața noastră, nu există pentru ele; bunăoară legile cu privire la lichide, sunt cu totul răsturnate. Au aerul că locuiesc planeta noastră, dar în realitate se mișcă pe un astru cu totul deosebit. Nepricepând nimic din inteligența lor ciuruită de găuri uluitoare, în care stupiditatea cea mai oarbă distruge dintr'odată combinațiile cele mai savante și mai geniale, am numit instinct ceia ce nu înțelegem, lăsând pentru mai târziu interpretarea acestui cuvânt care ține de cele mai insolubile enigme ale vieții. Deci, din punctul de vedere al studiului facultăților intelectuale, nu e nimic de scos dela aceste ființe extraordinare cari nu sunt ca celelalte animale „frații noștri inferiori“ ci niște străini, niște necunoscuți căzuți nu se știe de unde, supraviețuitorii sau precursorii unei alte lumi.

XXI

Aci ne aflam, cucăind pe convingerile noastre milenare, când apare un om care, dintr'odată, ne arată că ne-am înșelat, că, de-alungul secolelor am trecut pe lângă un adevăr abea acoperit de un văl ușor. Și ce e mai ciudat, e că această uimitoare descoperire nu e de loc consecința natu-

rală a unei descoperiri noi, de procedee sau de metode, necunoscute până aci. N'are a face întru-nimic cu cele mai noi cuceriri ale științei. Ea naște din cea mai umilă dintre ideile pe cari omul cel mai primitiv ar fi putut'o concepe dela primele zile ale apariției lui pe pământ. E nevoie doar de ceva mai multă răbdare, de încredere și de respect față de cei cari împărtășesc soarta noastră într'o lume ale cărei intenții ne sunt toate necunoscute. Se cere doar mai puțin orgoliu și o apropiere frățească de existențe mult mai frățești decât credeam. Se cunoaște naivitatea aproape copilărească a metodelor lui von Osten și Krall. Ei pleacă dela principiul că animalul e un copil neștiutor dar inteligent pe care-l tratează ca atare. Ei vorbesc, explică, demonstrează, raționează, răsplătesc sau pedepsesc ca un învățător cu elevi de cinci-șase ani. Ei pun la început câteva obiecte în fața ciudatului elev. Le numără și fac să fie numărate ridicând și scoborând pe rând copita calului. Capătă astfel cea dintâi noțiune a numărului. Adaogă apoi unu sau două obiecte la cele numărate. Și ic, bunăoară: trei lucruri și încă unul fac patru. În chipul acesta începe explicarea și demonstrarea adunării; apoi, prin procedeele inverse, scăderea, după care urmează înmulțirea, împărțirea și celelalte.

La început ședințele sunt extrem de grele și cer o răbdare neobosită, afectuoasă, care e tot secretul miracolului. Dar de 'ndată ce prima barieră a negurilor a fost trecută, progresele vin cu o repeziciune uimitoare.

Toate astea sunt de netăgăduit; și în fața faptelor trebuie să ne înclinăm. Dar ceiace răstoarnă convingerile noastre, sau mai bine zis prejudecă-

tile pe cari mii de ani le-au făcut de nesdruncinat ca niște axiome, ceiace nu ajungem să pricepem e că animalul pricepe dintr'odată ceiace voim dela el, adică primul pas, primul freamăt al unei inteligențe care se arată subit umană. In ce clipă precisă se face lumină și se destramă vălul ?

E cu neputință de prins ; dar e sigur că la un moment dat animalul, fără ca vre-un semn văzut să descopere prodigioasa transformare interioară, lucrează și răspunde ca și cum ar pricepe deodată limbajul uman. E de înțeles că la urmă el asociază anumite cuvinte la anumite obiecte care îl interesează. E aci un fel de memorie mecanică și care n'are nimic comun cu inteligența cea mai elementară. Dar iată că 'ntr'o zi, fără trecere simțită, are aerul de a cunoaște înțelesul a o mulțime de cuvinte cari n'au pentru el nici un interes, care nu-i reprezintă nici o imagine, nici-o amintire, pe care nu le poate lega cu vre-o senzație plăcută sau displăcută. Lucrează cu cifre cari, chiar pentru oameni, sunt obscure abstracții. Desleagă probleme imposibile de obiectivat sau de materializat. Reproduce litere cari, din punctul lui de vedere, nu corespund nici unei realități. Iși fixează atenția și face observații asupra obiectelor sau împrejurărilor care nu-l privesc de loc, cari-i vor rămâne pururi străine și indiferente. Intr'un cuvânt, scapă din strâmtul joc al foamei și al fricii cari sunt, cum s'a spus, cei doi mari motori ai oricărei existențe neumane, — pentru a intra în vastul cerc în care senzațiile se descojesc până apar ideile...

XXII

Să fie oare miracolul fără precedent? Să nu fie nici o trecere între caii dela Elberfeld și cei pe care-i cunoaștem în fiecare zi? Nu e ușor de răspuns acestor chestiuni căci abea de eri facultățile intelectuale ale fraților noștri au fost supuse unor cercetări riguros științifice. Sunt destule opere în cari inteligența animalelor e foarte lăudată, dar nu se poate pune teme: pe niște anecdote necontrolate. Pentru a găsi semne autentice și incontestabile trebuie să recurgem la lucrările savanților cari s'au dedat numai acestor studii. Hachet-Souplet, bunăoară, directorul *Institutului de psihologie zoologică* citează cazul unui câine care a știut să-și însușească ideia abstractă a greutateii. I se pun dinainte opt pietre șlefuite de aceeași mărime, de aceeași formă, dar diferite prin greutate. I se poruncește să aducă pe cea mai grea sau pe cea mai ușoară; el le apreciază și aduce piatra cerută.

Acelaș autor ne povestește istoria unui papagal pe care l'a învățat cuvântul „dulap“, „urcuș“, „scară“ — din cari construia ideia că pe scară se poate urca spre dulap!...

Precum spunea și povestitorul, se produsese o sfortare intelectuală minunată; asociația ideilor e evidentă, cauzele sunt legate de efecte; asemenea pilde scurtează cu mult distanța care desparte pe caii savanți de frații lor obscuri. Să recunoaștem de altfel că acea sfortare intelectuală, dacă observăm cu atenție animalele, e destul de rară. Am fost surprinși mai cu seamă pentru că papagalul are o voce omenească. În orice

clipă constat la câinele meu asociații de idei nu mai puțin vizibile și adesea mai complexe. Când îi e sete bunăoară, îmi caută privirea, privește apoi robinetul și-mi arată astfel că el leagă foarte limpede noțiunile de sete, apă tâsnitoare și de intervenția omului. Când mă îmbrac să plec, îmi urmărește cu pasiune toate gesturile. Când îmi leg șireturile, îmi linge mâinile, ca astfel divinitatea mea să-i fie binevoitoare și mai ales pentru a mă felicita de buna idee pe care o am de a merge să iau puțin aer. Șireturile înseamnă deci plimbare, spațiu, poteci, iarbă deasă, întâlniri prietenoase sau tragice, urmărirea unui vânat himeric. Dar nu știe încă dacă mă va însoți. Acum soarta lui se decide și ochii lui neliniștiți, devorează intențiile mele. Dacă-mi pun jambierele de piele, atunci se prăbușesc toate bucuriile vieții. Numai e nici o rază de speranță. Prevestesc motocicleta odioasă și stingheră pe care n'o poate urma ; atunci se trânteste în colțul lui. Dar dacă-mi pun mantila, atunci brațele-mi destinse par a deschide ușile celui mai strălucit dintre paradise. Nu mai încapă nici o îndoială! Și atunci scoate țipete scurte, face salturi delirante!...

XXIII

Nu citez decât aceste fapte, pentru că sunt foarte comune și oricine a avut prilej să le observe. De obicei nu băgam de seamă că aceste umile manifestări reprezintă sentimente, asociații de idei, deducții, o sfortare intelectuală, absolut umană. Ceiace lipsește, e cuvântul ; dar cuvântul nu e decât un accident mecanic care ne arată ceva mai limpede operațiile gândirii. Ne minu-

năm când Muhamed și Zarif recunosc imaginea unui cal, a unui măgar, a unei pălării sau a unui călăreț, sau când povestesc stăpânului lor micile întâmplări ale grajdului; dar e sigur că și câinele nostru face în tăcere o muncă analoagă și în ochii lui am putea citi destul de multe lucruri. Miracolul dela Elberfeld e că s'a putut da cailor mijlocul de a exprima ceiace gândesc și simt. Miracolul e considerabil; dar cercetându-l de aproape, nu e de neînțeles. E o distanță enormă între caili cari vorbesc și câinele meu care tace; dar nu e o prăpastie. Ceiace spun aci nu scade însemnătatea miracolului, ci subliniază doar faptul că ipoteza inteligenței animale e de admis și mai puțin himerică decât se poate crede la început.

XXIV

Dar al doilea și cel mai mare miracol e că s'au putut scoate caili din somnul lor imemorial, s'a putut fixa și conduce atenția lor și să-i facă atenți asupra unor lucruri cari le sunt foarte străine și mult mai indiferente decât nouă temperatura din Sirius sau din Aldebaran. Creerul animalului pare mai curând că e în letargie. Trăește într'un fel de uluială adâncă, de somn nebuloș. Precum observă foarte bine Dr. Ochrowicz „starea lui de veghe se apropie mult de somnambulismul omului“. Neavând nici o noțiune de spațiu și de timp, trăește într'un fel de vis neîntrerupt. Face strict ceiace e de trebuință spre a-și menține viața; și restul trece asupra-i, fără a-l atinge și nu pătrunde în visu-i ermetic închis.

E nevoie de împrejurări excepționale, o nevoie, o dorință, o pasiune, o zguduitură extraordinară pentru a produce ceiace Hachet-Souplet numește „fulgerul sufletesc“ care desanchilozază și galvanizează subit creierul și-l pune, un minut, în starea de veghe în care lucrează normal creierul omului. Și aceasta nu e de mirare. Această deșeptare nu-i e necesară pentru a trăi și noi știm că natura nu face niciodată efortări mari fără necesitate.

„Inteligența, zice foarte bine profesorul Claparède, nu apare ca un instrument care trădează neadaptarea organismului la mediul înconjurător, o tehnică a unei stări neputincioase“. Se poate ca creierul nostru să fi cunoscut la început aceiași letargie din care mulți oameni, de altfel, încă n'au scăpat; și e încă și mai probabil că, în raport cu alte feluri de existențe, alte fenomene sufletești, pe un alt plan și în altă sferă, somnul opac în care ne mișcăm e asemenea aceluia în care se află caili. E strebătut și el, din ce în ce mai ales, de fulgere sufletești de un alt ordin, de o altă valoare. Văzând pe deoparte agitația intelectuală care pare să se propage printre frații noștri inferiori și pe de altă parte manifestările din ce în ce mai repetate ale subconștientului nostru, am putea să ne întrebăm dacă nu e aci cumva, pe două planuri diferite, o tensiune, o presiune paralelă, o nouă dorință, o nouă încercare a misterioasei forțe spirituale care însuflețește universul și care pare să caute fără întrerupere alte eșiri, alte fire conducătoare. Oricum ar fi, fulgerul, odată trecut, noi ne purtăm aproape ca și animalele, reintrăm pe dată în somnul nostru fără griji, suficient el însuși mărunțelor noastre nevoi. Nu cerem mai mult, nu urmărim dăra lu-

minoasă care ne cheamă către o lume necunoscută, reluăm învârtirea în jurul cercului obscur, asemenea somnambulilor satisfăcuți.

XXV

O repet, marele miracol de la Elberfeld e de a fi știut să prelungească și să reproducă după voință aceste „fulgere sufletești“ desinteresate. Caii, în raport cu celelalte animale, se găsesc în starea în care ar fi omul care ar fi stăpânit de subliminalul său. Acest om ar trăi mai sus, într'o atmosferă aproape imaterială, de care fenomenele metapsihice, scânteii căzute dintr'o regiune unde vom ajunge odată, ne dau uneori o idee precară și fugitivă. Inteligența care e letargia noastră și care ne ține închiși într'o cută mică a spațiului și a timpului, ar fi înlocuită de intuiție sau mai curând de un fel de știință imanentă care, fără efortare, ne-ar face să luăm parte la tot ceiace știe un univers care, poate, știe totul.

Din nenorocire noi n'avem, sau cel puțin nu cunoaștem, precum azi caii, o ființă superioară care să se intereseze de noi și să ne ajute să ne scuturăm din amorteala noastră. Trebuie să devenim propriul nostru Dumnezeu, să ne scoatem din noi înșine și să ne menținem prin propriile noastre forțe. E aproape sigur că calul, fără ajutorul omului, n'ar fi ieșit niciodată din sfera-î nebuloasă; dar nu trebuie să încetăm de a spera că omul, fără alt sprijin decât înalta-i și marea-i voință, va întrerupe odată somnul care-l mărginește, care-l orbește.

XXVI

Pentru a reveni la caii noștri și la punctul principal care este „fulgerul sufletesc“ desinteresat, e fapt stabilit deci că ei cunosc valoarea cifrelor, că deosebesc și identifică aromele, culorile, formele și chiar reprezentările acestor obiecte. Înțeleg de asemenea un mare număr de cuvinte a căror semnificație nu le-a fost nici odată arătată, dar care sunt adesea pronunțate în jurul lor. Au învățat cu ajutorul unui alfabet foarte complicat, să reproducă aceste cuvinte, mulțumită căroră pot exprima impresiuni, senzații, dorințe, asociații de idei, observații și chiar gândiri neașteptate. Toate acestea, constatate ca adevărate acte de inteligență. E adesea foarte greu să stabilești cu exactitate unde începe inteligența și unde sfârșește memoria, instinctul, spiritul de imitație, supunerea sau impulsia mecanică, efectele dresării și coincidențele fericite.

Sunt totuși cazuri când șovăirea nu pare de loc îngăduită. Odată Krall și colaboratorul său Dr. Schaeller, vor să învețe pe Muhamed să vorbească în cuvinte. Calul, plin de blândețe și antrenament, face eforturi zadarnice spre a reproduce un sunet uman. Deodată se oprește și cu ciudata-i ortografie fonetică, declară, lovind din copită scândurica: Ig hb kein gud sdim: „N'am voce bună“.

Cum se băgase de seamă că nu deschidea gura, se încearcă a-l face să priceapă cu chipuri, cu pilda unui câine, etc. că pentru a vorbi trebuie să desfacă dinții. Apoi e întrebat: „Ce trebuie să faci ca să vorbești?“ El răspunde lovind din co-

pită: „Să deschid gura“ — „De ce nu deschizi gura?“ — „Weil kan nigd“. „Pentru că nu pot“.

După câteva zile, Zarif e întrebat în ce chip vorbește cu Muhamed: „Mit munt“. „Din gură“ „de ce nu-mi spui asta din gură“—„Weil ig kein stime hbe“. „Pentru că n'am glas“. Acest răspuns, cum observă Krall, nu îngăduie oare presupunerea că pentru a se înțelege cu tovarășii din grajd calul are și alte mijloace de vorbire decât cuvântul?

În cursul unei alte ședințe, i se arată lui Muhamed portretul unei fete pe care n'o cunoaște.

— „Ce e asta?“ i se spune. „Metgen“, o fată. Se scrie pe tablă: „de ce e fată?“ „Weil lang hr hd.“ „Pentru că are păr lung“. „Și ce-i lipsește“. — „Mustața“. I se arată apoi chipul unui om fără mustață. „Ce e asta?“ — „Man“ „un om“— „de ce e un om?“ — „Weil kurz hr hd.“ „Pentru că are părul scurt.“

Ași putea scoate nenumărate pilde din voluminoasele procese verbale de la Elberfeld care au valoarea probantă a documentelor fotografice. Toate acestea, trebuie să admitem, e ceva neașteptat, deconcertant, nu fusese nici odată prevăzut sau bănuit și poate fi socotit ca una din cele mai cituate minuni, una din cele mai uluitoare descoperiri de pe acest pământ plin de enigme. Totuși, judecând bine, comparând, adâncind, putem da o explicație. Ne putem închipui că și câinele nostru face observații și reflexii analoge. Încă odată puntea miraculoasă care leagă aci pe animal de om, e mai mult expresia gândirii, decât gândirea însăși. Se poate merge mai departe, admitând că anumite calcule elementare, mici adunări, mici scăderi cu una sau două cifre sunt, la urma urmei, de priceput și cred, în ce mă pri-

vește, că le face într'adevăr calul. Dar intrăm în domeniul purei feerii atunci când vedem calul făcând mari operații matematice, extrageri de rădăcini patrute. Se știe bună oară că extragerea rădăcinei patrute a unui număr de șase cifre presupune 18 înmulțiri, zece scăderi și trei împărțiri, că animalul face aceste 31 operații în cinci sau zece secunde, adică timpul cât aruncă neglijent ochii pe tabla pe care se scrie problema, ca și cum deslegarea ar fi pentru el intuitivă și instantanee.

Totuși, dacă se admite ipoteza inteligenței trebuie de asemenea să admitem că animalul știe ce face, pentru că numai după ce i s'a arătat ce e un număr ridicat la patrat, ce e o rădăcină patrată, etc., face corect operațiile din ce în ce mai complicate care i se cer. E cu neputință să reproducem aci amănunțit învățământul acesta care a fost extrem de grabnic. Poate fi găsit la pagina 117 și următoarele din cartea lui Krall: *Denkende Tiere*.

Krall începe prin a explica lui Muhamed că 2^2 este egal cu $2 \times 2 = 4$, că 2^3 este egal cu $2 \times 2 \times 2 = 6$ că 2 este rădăcina patrată a lui 4 etc. În scurt, explicațiile și demonstrațiile sunt absolut asemănătoare cu cele care s'ar da unui copil foarte inteligent, cu deosebirea că animalul e mult mai atent decât copilul și că mulțumită memoriei lui extraordinare, nu uită niciodată ceia ce pare să fi priceput. Mai adăugăm, pentru a duce la culme caracterul feerie și de necrezut al fenomenului că, după afirmația lui Krall, calul n'ar fi fost învățat decât până la extragerea rădăcinei patrute a numărului 144 și ar fi inventat spontan chipul de a le extrage pe toate celelalte.

XXVII

Trebue oare să mai repetăm, cu prilejul acestor operații neobișnuite, că toți acei cari vorbesc de semnale acustice sau optice, de telegrafie cu sau fără fir, de expediente, trucuri și scamatorii, vorbesc de lucruri pe cari nu le pricep și pe cari nu le-au văzut?

Nu e decât un răspuns de dat aceluia care, cu bună credință se îndoeste: Du-te la Elberfeld — problema e destul de importantă și destul de plină de consecințe ca să întreprinzi călător.a—apoi, cu ușile închise, singur cu calul în singurătatea și tăcerea absolută a grajdului, dă-i lui Muhamed șase extrageri de rădăcină cari, asemenea celor pomenite, cer 31 de operații și a căror deslegare ți-e însuși necunoscută pentru a înlătura orice transmitere de gândire inconștientă; și dacă face atunci cinci sau șase rezolvări drepte, nu vei pleca convins că calul știe, cu inteligență, să extragă aceste rădăcini,—pentru că această convingere ar răsturna prea multe din sigurantele pe cari se întemeiază viața: dar în tot cazul vei fi convins că vrec câteva minute ai fost în fața unuia din cele mai mari, cele mai ciudate enigme cari pot mișca sufletul uman!...

XXVIII

La dreptul vorbind, ipoteza inteligenței ar fi atât de neașteptată, că e aproape de nesuștinut. Trebuie să recurgem la ajutorul altor idei, să invocăm bună-oară natura extrem de misterioasă și în fond nepricepută și de nepriceput numerelor.

E aproape sigur că matematica e situată în afară de inteligență. E în acelaș timp mecanică și abstractă, mai mult spirituală decât materială, mai mult materială decât spirituală, vizibilă numai prin umbrele ei și totuși cea mai nesdruncinată din realitățile cari guvernează lumile. Se afirmă ca o putere foarte streină, ca regina unui alt element decât cel care ne hrănește creerul. Ne subjugă și ne zdrobește de foarte de sus sau de foarte de jos, în tot cazul de foarte de departe, fără a ne spune de ce, secretă, indiferentă, stăpânitoare, reînduplecată. S'ar spune că cifrele pun pe cei cari umblă cu ele, într'o stare particulară. Iși înconjoară victimele cu un cerc fatidic. Acestea nu-și mai apartin, sunt literalmente „posedate“ de către puterile pe cari le evocă.

S'ar putea, deci, în lipsă de altceva mai bun, explica misterul dela Elberfeld prin misterul nu mai puțin obscur care învăluie numerele. Adică schimbăm locul în acelaș întuneric; dar însfârșit adesea schimbând locul în noapte, descoperim lumină care arată o cărare. Se citează o mulțime de pilde cari dovedesc că darul de a mânui cifrele mari e aproape independent de inteligența propriu-zisă. Astfel păstorul italian Vito Mangiamele, prezentat în 1837 Academiei de Științe din Paris și care, în vârstă de 10 ani și lipsit de cea mai simplă învățătură, știa să extragă într'o jumătate de minut rădăcina cubică a unui număr de șapte cifre. Un alt exemplu, și mai izbitor, deasemenea pomenit de dr. Claparède în studiul lui asupra cailor savanți e acel al unui orb din naștere, internat în Azilul de alienați din Armentières. Acest orb, numit Fleury, degenerat și aproape idiot, calculează într'un minut și 15 se-

cunde numărul secundelor în 39 de ani, 3 luni și 12 ore, fără a uita anii bisecti. I se explică ce e aceea rădăcina patrată, fără a i se arăta metoda de extragere clasică și numaidecât extrage fără greșală, rădăcinile patrute ale numerelor de patru cifre, dând și restul.

Se știe pe de altă parte că un matematician de geniu ca Henri Poincaré, mărturisea că nu putea face o adunare fără să greșească.

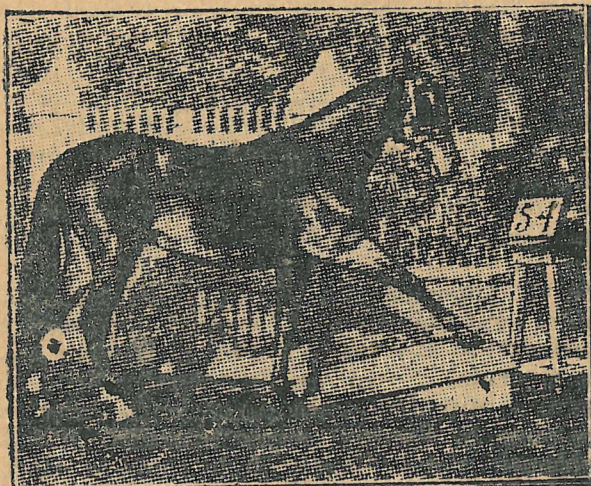
XXIX

Din atmosfera poate fermecată care domnește în jurul numerelor, vom trece mai ușor la cețile și mai magice ale ultimei ipoteze, singura care ne rămâne pentru moment: ipoteza mediumnică, care nu este, o repetăm, ipoteza telepatică propriuzisă. Să îndrăznim a ne apropia. Când nu mai poți interpreta un fenomen prin cunoscut, trebuie să încerci și cu necunoscutul.

Intrăm deci într'o provincie nouă a unui mare regat necercetat, și în care nu vom mai găsi nici o călăuză.

Fenomenele mediumnice, manifestările subconștiinței sau a subliminalului, dela om la om, sunt capricioase, nedisciplinate, evasive, nesigure, dar mult mai dese decât se crede și, pentru cine le cercetează serios, adesea incontestabile. Constatatu-s'au dela om la animal manifestări analoge? Studiul acesta atât de greu când e vorba de om e cu atât mai greu când sunt cercetați martori osândiți la tăcere. Sunt totuși câteva animale socotite „psihice“, adică simțitoare la anumite influențe subliminale. În această categorie intră pisica, câinele și calul. S'ar putea adăoga la

aceste animale superstitioase, anumite păsări mai mult sau mai puțin fatidice, și chiar câteva insecte, printre cari albinele. Alte animale, elefantul bunăoară și maimuța par refractare misterului. Oricum ar fi, d. Ernest Bozzano într'un excelent studiu asupra *Percepției psihice la ani-*

Muhamed ia țecții în curte.

male a reunit în 1905, șaiszeci și nouă cazuri de telepatie, de presimțire, de halucinații vizuale sau auditive cu pisici, câini și cai. Se află chiar strigoii de câini sau fantome care, după moartea lor, vin să viziteze locuințele unde au fost fericiți. Cele mai multe din aceste cazuri sunt luate din *Proceedings dela S. P. R.*: ceea ce înseamnă că sunt aproape toate foarte sever controlate. Adesea câinele începe să urle de moarte, în clipa exactă când moare stăpânul său, bunăoară, pe un

573.265

câmp de bătae la sute de kilometri de locul unde se află animalul. Foarte adeseori câinele, pisica și calul arată limpede că zăresc, adesea înaintea oamenilor, aparițiile telepatice, fantezmele celor vii sau celor morți. Caii mai cu seamă par foarte simțitori la locurile care trec drept bântuite de arătări. Rezultă de-acî că nu se poate nega că aceste animale au legături tot atât cât și noi și poate în acelaș chip, cu misterul care ne înconjoară. Sunt momente când, asemenea omului, văd nevăzutul și prevăd evenimente, influențe, emoții care sunt dincolo de simțurile lor normale. Se poate deci crede că se află în sistemul lor nervos, într'o parte tainică a ființei lor, aceleași elemente psihice care-i leagă de necunoscutul spăimânător.

Se va răspunde poate că nu e sigur că aceste arătări sunt obiective, că răspund unei realități exterioare; și că e foarte posibil să fie doar creațiile creierului de om sau de animal. Nu e momentul să discutăm acest punct foarte întunecat care pune în discuție supra-naturalul și toate problemele vieții viitoare. E de ajuns să constatăm doar că uneori omul transmite animalului spaima sa, percepția sau ideia sa de incizie; altele ori animalul le transmite omului. Sunt deci intercomunicații care emană dintr'o sursă comună, mai adâncă decât toate cele pe care le cunoaștem și care pentru a ieși sau reveni bat alte drumuri decât cele ale simțurilor obicinuite. Toate acestea aparțin acelei sensibilități neexplicate, acelu tezaur tainic, acelei puteri psihice încă nedefinită dar căreia deocamdată i se spune subconștient sau subliminal. Pe de-asupra nu e surprinzător că la animale aceste facultăți subliminale nu numai că există, dar sunt poate mult mai ascuțite și mai

active ca la noi, pentru că viața noastră constiență și anormal individualizată le atrofiază printr'o lene din care rareori au prilejul să scape; pe câtă vreme la frații noștri, mai puțin liberați de univers, conștiința, dacă astfel se poate numi o foarte precară și foarte confuză noțiune a eului, se reduce la câteva acte elementare. Sunt mai puțin decât noi separați de viața înconjurătoare și totală și au încă un anumit număr din acele simțuri mai întinse și mai nedeterminate de care năvălirea unei facultăți speciale și intolerante, inteligența, ne-a jefuit încetul cu încetul. Printre aceste simțuri, pe care le numim instincte, în lipsa unui cuvânt mai propriu și mai decisiv care devine necesar, e oare nevoie să cităm orientarea, migrația, prevederea timpului, cutremurul pământului, avalanșele și atâtea altele pe care, fără îndoială, nici nu le bănuim? Toate acestea nu țin oare de un subliminal care se deosibeste de-al nostru doar prin mai marea sa bogăție?

XXX

Stiu prea bine că explicația prin subliminal nu va explica mare lucru. Dar a explica un fenomen, precum foarte bine spune dr. J. de Modzelwski, înseamnă a emite o ipoteză care nu e mai familiară decât fenomenul în chestiune. Astfel procedează știința și nu trebuie ocărățată pentru aceasta; face ceea ce poate și nu pare să fie alte căi.

Dacă consimțim la această explicație prin subliminal care e un fel de participare misterioasă la tot ceea ce se petrece în această lume și în cealaltă, multe obstacole cad și intrăm într'o regiune

ne nouă în care ne apropiăm cu mult de animale și devenim într'adevăr frații lor prin legăturile cele mai adânci și poate singurele esențiale ale vieții. Ne găsim cu ei pe acelaș plan, în nu se știe încă ce element în care nu mai domnește singură inteligența, dar o altă putere spirituală care nu mai ține socoteală de creier, care merge pe alte căi și care ar fi mai curând substanța psihică a Universului.

Ne putem deci întreba dacă problema pe care o propun calului, fără a-i cunoaște datele, nu este comunicată subliminalului meu de către subliminalul calului. E aproape stabilit că acest lucru e posibil între oameni. Dintre toate interpretările, e aceea care, pentru moment îmi pare cea mai puțin excentrică și cea mai naturală.

Am văzut că darul de a mânui cifrele mari e aproape străin inteligenței propriu-zise; se poate chiar afirma că în anumite cazuri, e cu totul de sine-stătător.

Darul se manifestă înaintea oricărei educații și din primii ani ai copilăriei. Astfel la Ampère, la 3 ani, la Colburn la 6, la Gauss la 3, la Mangiamela la 10, la Safford la 6, etc. În genere nu ține decât vre-o câțiva ani, scade repede cu vârsta și de cele mai multe ori dispare brusc în momentul începerii studiilor. Când întrebi acești copii sau pe cea mai mare parte dintre calculatorii fenomenali cum fac de rezolvă probleme enorme și complicate, răspund că nu știu. Bidder, bunăoară, declară că-i e cu neputință să spuie cum poate determina din instinct logaritmul unui număr compus din 7 sau 8 cifre. Aceeași constatare la Safford care la 10 ani făcea pe dinafară, fără greșală, înmulțiri cu un rezultat de 36 de cifre. Soluția se prezintă și se impune

spontan; e o viziune, o impresie, o intuiție venită nu se știe de unde. De cele mai adeseori ei nici nu încearcă să calculeze. Nu se poate deci contesta că e aci un fenomen care se petrece de-a-supra sau dedesubtul creierului, alături de conștiință și de judecată, în afară de toate metodele și de toate obiceiurile intelectuale.

XXXI

Toate acestea ne apropie oare întrucâtva de caii calculatori? De'ndată ce e dovedit că deslegarea unei probleme matematice nu depinde exclusiv de creier, ci de o altă facultate, de o altă putere spirituală a cărei prezentă sub forme diverse, a fost constatată la anumite animale, nu e cu totul îndrăzneț sau extravagant să insinuăm că poate, la cal, acelaș fenomen se reproduce și se desfășoară în acelaș necunoscut.

Din punct de vedere matematic, subliminalul calului să fie deci superior subliminalului uman? De ce nu? Subliminalul său e probabil superior, mai întins, mai tânăr, mai virgin, mai viu și mai puțin strâmtorat decât al nostru, nefiind mereu atacat, tiranizat, umilit de inteligența care-l roade, îl înnăbușă, și-l asvârle într'un colț fără aer și fără lumină. In cele mai multe dintre operațiile de aritmetică, subliminalul calului se comportă exact ca un medium. Dă adesea răspunsul pe dos; răspunde bunăoară 37 în loc de 73, fenomen mediumnic foarte cunoscut și foarte des, numit „scrierea pe oglindă“. Se înșală adesea la adunări, la scăderi elementare, mult mai puțin la extrageri de rădăcini din cele mai complicate, ceea ce se explică prin aceea că inteligența tot-

de-auna șovăitoare alterează siguranțele unui subliminal care, atunci când e singur, nu se înșala niciodată. Fanteziile desordonate ale calului disperează pe bietul Krall, care deschide totdeauna cu neliniște, în zilele de probă, ușile grajdului. E de ajuns ca figura prea bărboasă sau prea severă a unui savant să nu placă dobitoacelor, ca să răspundă anapoda câteva ore, chiar câteva zile, întrebărilor celor mai elementare.

XXXII

Rămâne marea obiecțiune, distanța care separă toată viața calului de viața abstractă și de nepătruns a numerelor. Cum oare de șe interesează subliminalul calului, fie și o clipă, de niște semne care pentru el nu reprezintă nimic, n'au nici un raport cu organismul lui? Dar acelaș lucru se petrece cu copiii și calculatorii fenomenali analfabeți. Nu se interesează nici ei de cifrele deslântuite. Se joacă doar cu semnele care sunt lipsite de înțeles ca și pentru cal. E aproape sigur că soluția dată de copii sau de caii calculatori n'are de loc un caracter matematic. Ei nu țin socoteală de problemă sau de operații. Ei găsesc dintr'odată răspuns la enigmă, a cărei ghicire e ușurată de natura însăși a cifrelor care nu-și ascund prea mult secretul. Însăși problema vorbește calului și calul nu face decât să repete semnul pe care-l aude murmurat în viața misterioasă a numerelor sau în adâncul genunei în care domnesc adevărurile. El nu pricepe nimic, el n'are nevoie să priceapă, el nu e decât mediul inconștient care-și pune vocea sau membrele în slujba spiritului animator. Mărturisesc de

altfel că toate acestea nu sunt decât o interpretare îndrăzneată, o ipoteză de laborator sau de așteptare, cu care trebuie să ne mulțumim pentru că toate celelalte au fost desmintite de fapte.

XXXIII

Și acum să facem repede socoteala a tot ceea ce ne-au dăruit experiențele dela Elberfeld. Înălăturând telepatia, în înțelesul strâmt al cuvântului, trebuie să constatăm că dacă se neagă existența sau influența subliminalului, e cu atât mai greu să negăm existența și intervenția inteligenței, cel puțin până la extragerea de rădăcini; după care e scufundare bruscă în negură. Dar chiar oprindu-ne la rădăcini, descoperirea bruscă a unei forțe intelectuale atât de asemănătoare celei omenesti, e fără îndoială una din revelațiile cele mai neașteptate. Nu e ușor de prevăzut de-acum consecințele și făgăduelile acestei noi înfățișări a enigmei inteligenței. Dar va trebui, cred, să revizuiim în curând câteva idei esențiale.

Iată în ceea ce privește inteligența. Pe de altă parte, ceea ce i se contestă, suntem siliți să acordăm subliminalului; și descoperirea e și mai uluitoare. Trebuie deci să admitem că există la cal — și probabil în tot ce există pe acest pământ — o putere psihică analoagă aceleia care se ascunde sub vălul rațiunii noastre și care pe măsură ce ne învățăm a o cunoaște, uimeste și stăpânește rațiunea. Această putere psihică în care vom fi fără îndoială odată siliți să recunoaștem însuși geniul universului, pare, după cum am constatat adeseori, să cunoască, să prevadă, să poată totul. Și iată că un hazard, destul de târ-

ziu venit, ne arată cum calul și câinele se inspire mai direct decât noi din acel imens rezervoriu. S'a isubtit a li se da o idee mai mult sau mai puțin limpede de valoarea câtorva cifre și poate de mersul câtorva operații elementare; și acesu lucru pare să fi fost de ajuns să le deschidă cele mai secrete regiuni ale matematicii. Nu e absolut himeric să presupunem că dacă le-am putea inspira bună-oară o noțiune analoagă despre viitor în acelaș timp cu un limbagiu, ar avea ciudate vedenii de un alt ordin, de care ne depărtează cu ciudă păzitorii prea vigilenți ai inteligenții noastre. Ar fi niște experiențe de încercat, desigur foarte anevoioase; căci viitorul nu se vede și mai cu seamă nu se interpretează atât de ușor ca o cifră. În tot cazul dacă admitem ghicirea numerelor, cum suntem aproape siliți s'o facem, e aproape sigur că alte ghiciri trebuie să urmeze acestora. O spărtură neașteptată s'a făcut în incinta în care se acumulează marile secrete cari, pe măsură ce se desvolta știința și civilizația noastră, părea să devie tot mai străină. Spărtura e strâmtă, e adevărat; dar e cea dintâi în zidul până azi fără o dâră. Ce va reeși de-aci? Nimeni n'ar putea prevedea cât se poate nădăjdui de-aci.

XXXIV

Dar ceceace e mai de mirare, e că această revelație se produce atât de târziu. Cum să ne explicăm că până azi omul a trăit cu animalele lui familiare fără a bănuși că ele posedă facultăți mediumnice sau subliminale? Dar bănuitu-le-a el? Ar trebui studiate din acest punct de vedere mis-

terioasele practice ale Indiei vechi, ale Egiptului, numeroasele și stăruitoarele legende în care animalele vorbesc, își conduc stăpânii, prevestesc viitorul; și mult mai aproape de noi, în istoria propriu-zisă, toată știința augurilor și a auspiciilor care-și scoteau prezicerile din sborul păsărilor, din cercetarea măruntaelor, din foamea sau atitudinea animalelor sfinte și fatidice, printre care erau adesea socotiți și caii. Prin urmare una din nenumăratele pilde ale unei științe pierdute sau anticipate. Să ne reamintim că e totdeauna aproape în adâncul credințelor, a superstițiilor și a legendelor celor mai bizare, un oarecare adevăr deformat. Toată această știință nouă a metapsihiceii sau a cercetării subconștientului nostru și a forțelor necunoscute își găsește primele semne în vechile religii, tradițiile cele mai inexplicabile și istoria cea mai îndepărtată. Dacă e aproape sigur că nu e nimic nou sub soare nici sub eternitățile care preced sorii, e foarte posibil ca aceleași forte să nu lucreze totdeauna cu aceiași energie. Precum spuneam acum mai bine de douăzeci de ani în *Tresor des Humbles*, știind abea atunci ceeace știu nitelus mai puțin rău azi, „S'ar zice că ne apropiem de o perioadă spirituală (ar fi trebuit să spun psihică). Există în istorie un oarecare număr de perioade analoge în care sufletul, supus unor legi necunoscute, se ridică la suprafața umanității și-si desvăluie și mai irezistibil, existența și forța. Pare că în acest moment omul (și ceeace trăește cu el pe acest pământ, ași adăuga acum) a fost pe punctul de a ridica puțin greaua sarcină a materiei“. S'ar crede, într'adevăr, că un fior, încă neresimțit se propagă în tot ceeace trăește; că o activitate, o neliniște nouă lucrează atmosfera spiri-

tuală în care se scaldă globul nostru, cuprinzând până și animalele. S'ar zice că alături de izvoarele rezervate și sgârcite care nu alimentau decât inteligența noastră, alte unde se răspândesc și se ridică la acelaș nivel în toate existențele. Un fel de cuvânt de ordine circulă dela unul la altul și aceleași fenomene izbucnesc în cele patru colturi ale pământului pentru a ne destep-ta atenția, cașicum geniul cu încăpățănare mut ce se ascundea în tăcerea meșteră a universului, dela pietre, flori și insecte până la marea tăcere a astrelor, voia însfârșit să ne spue taina. Poate că nu e decât o iluzie. Poate că suntem doar mai atenți și mai bine informați decât altădată. Aflăm în aceeași clipă, ceea ce se petrece în toate colturile pământului și am căpătat obicei-nuința de a observa și de a interoga mai amănunțit ceea ce se petrece. Dar iluzia ar avea aci aceeași forță, aceeași valoare și aceeași semnifi-cație ca și realitatea, și ne-ar impune aceleași speranțe și aceleași datorii.

— S F Ă R Ș I T —

Biblioteca Județeană
— CLUJ —

16
23279/89
ANTICARIAT 2
CLUJ
- Lei 16 -

UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO

11
4935

Biblioteca „ORIZONTUL“

BROȘURI DE POPULARIZARE

: Sub Ingrîjirea D-lui A. A.-LUCA ; :

Vom să popularizăm, să instruim. Introducând pe cettor în lumea ideilor, să-l deprindem a cugeta asupra marilor probleme ale vieții.

Vom da, în broșuri eftine dar bine și frumos tipărite, bucăți alese din marii cugetători, savanți și filosofi, ai tuturor veacurilor și ai tuturor neamurilor.

Broșurile „ORIZONTUL“ deschid, în întunericul ignoranței, largi orizonturi de lumină și adevăr.

In Biblioteca „ORIZONTUL“

AU APĂRUT:

- No. 1. — VOLTAIRE. — *Ce este omul ?*
- No. 2. — EMERSON. — *Destinul.*
- No. 3. — M NORDAU. — *Morala luxului.*
- No. 4. — GUSTAVE LE BON — *Psichologia Popoarelor.*
- No. 5. — RABINDRA NATH TAGORE. — *Mama și Copilul*
- No. 6. — CARL EWALD. — *Icoane din viața animalelor și a plantelor.*
- No. 7. — CESAR LOMBROSO. — *Hipnotism și Spiritism*
- No. 8-9. — CHARLES RICHET — *Omul stupid.*
- No. 10. — EMIL FAGUET. — *Figuri literare I.*
- No. 11. — HAROLD MANFIELD. — *Sănătatea sufletească.*
- No. 12-13. RUDOLF LÄMMEL — *Teoria lui Einstein.*
- No. 14. — PAUL KAMMERER. — *Intinerirea și Prelungirea vieții.*
- No. 15. — EMILE FAGUET — *Figuri Literare II.*
- No. 16. — SAMUEL SMILES. — *Munca.*
- No. 17. — REMY DE GOURMONT. — *Schițe Filosofice.*
- No. 18. — A. RODIN. — *Arta.*
- No. 19 — ABATELE TH. MOREUX. — *Oceanul Aerian.*
- No. 20. — Dr. TOULOUSE — *Știința și revindicările populare.*
- No. 21. — JEAN FINOT — *Sufletul Nemuritor.*
- No. 22. — MAURICE MAETERLINCK — *Cari Savanți din Elberfeld.*

Biblioteca „ORIZONTUL“

Se vinde cu 3 lei numărul

Cețiți în fiecare săptămână Revista „ORIZONTUL“